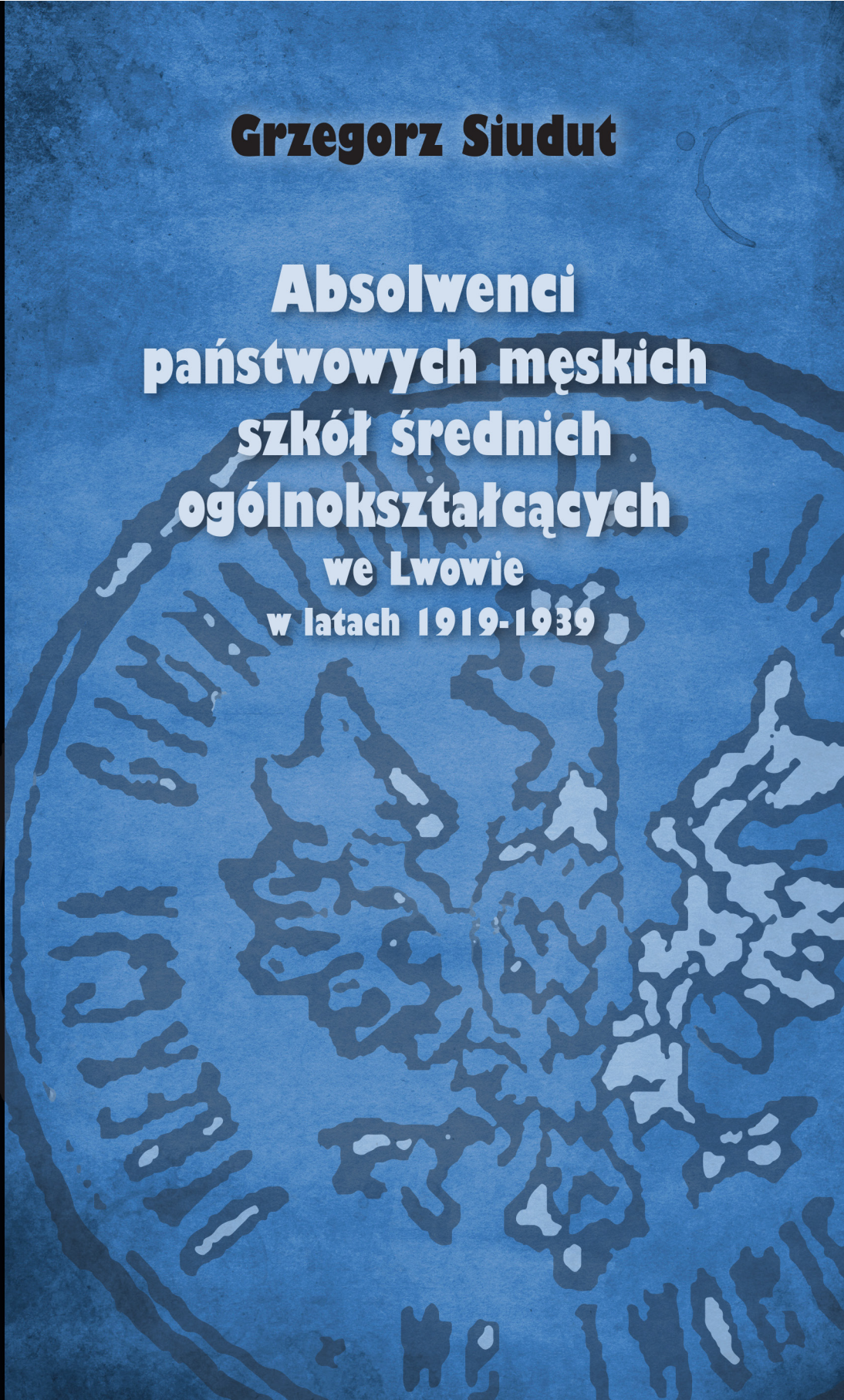

Grzegorz Siudut

**Absolwenci
państwowych męskich
szkół średnich
ogólnokształcących
we Lwowie
w latach 1919-1939**

ABSOLWENCI
PAŃSTWOWYCH MĘSKICH
SZKÓŁ ŚREDNICH
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
WE LWOWIE
W LATACH 1919-1939

Grzegorz Siudut

ABSOLWENCI
PAŃSTWOWYCH MĘSKICH
SZKÓŁ ŚREDNICH
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
WE LWOWIE
W LATACH 1919-1939

Kraków

© Copyright by Grzegorz Siudut, Biblioteka Jagiellońska
and Księgarnia Akademicka Sp. z o.o., 2019

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Lucyna Nowak, Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk

Recenzenci
prof. dr hab. Andrzej Meissner, Uniwersytet Rzeszowski
prof. dr hab. Andrzej Pilch, Uniwersytet Jagielloński

Redakcja
Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki
Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8138-008-9
ISSN 1425-851X

<https://www.doi.org/10.12797/9788381380089>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

RODZICOM

Spis treści

Wstęp	11
1. Ramy chronologiczne, problematyka i cele badawcze rozprawy	12
2. Metoda analizy źródeł szkolnych dotyczących absolwentów	13
3. Przegląd źródeł wykorzystanych w rozprawie	25
4. Literatura tematu	29
5. Struktura rozprawy	22
Rozdział I	
Państwowe męskie szkoły średnie ogólnokształcące we Lwowie w latach 1914-1939	25
I. Gimnazja Lwowa w latach transformacji systemu szkolnego (1914-1921)	25
1. U progu wojny	26
2. Lato 1914 r.	30
3. Okupacja rosyjska (wrzesień 1914 – lipiec 1915 r.)	31
4. Gimnazja po restauracji austriackiej władzy we Lwowie (22 czerwca 1915 – 30 października 1918 r.)	34
5. Gimnazja Lwowa w okresie walk o niepodległość i granice II Rzeczypospolitej (1 listopada 1918 – 18 marca 1921 r.)	39
II. Lwowskie państwowe szkoły średnie ogólnokształcące w polskim systemie szkolnym w latach 1921-1939	46
1. Szkolnictwo średnie ogólnokształcące w reformach polskiej oświaty w latach 1921-1939	47
2. Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego w latach 1921-1939	57
3. Lwowskie szkoły średnie ogólnokształcące w polskim systemie szkolnym w latach 1921-1939	64
III. Baza szkolna lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących w latach 1921-1939	70
IV. Nauczyciele lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących w latach 1921-1939	73
Rozdział II	
Liczebność, status, wiek i wyniki nauczania zbiorowości absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939	79
I. Liczebność populacji absolwenckiej z lat 1919-1939	79

II. Status absolwentów	82
1. Absolwenci zwyczajni	82
2. Eksterniści	85
3. Prywatyści.....	87
III. Wiek absolwentów.....	88
1. Pochodzenie narodowe a wiek absolwentów	94
2. Pochodzenie społeczne a wiek absolwentów	98
3. Pochodzenie terytorialne a wiek absolwentów.....	100
4. Miejsce zamieszkania, opieka i nadzór a wiek absolwentów	107
IV. Wyniki nauczania.....	110
Rozdział III	
Absolwenci lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939: stosunki narodowościowe.....	129
I. Sytuacja polityczno-społeczna Małopolski Wschodniej i Lwowa w latach 1919-1939.....	129
1. Pochodzenie narodowe mieszkańców Małopolski Wschodniej i Lwowa	129
2. Sytuacja społeczno-polityczna Małopolski Wschodniej i Lwowa.....	135
II. Analiza pochodzenia narodowego absolwentów	138
1. Analiza pochodzenia narodowego absolwentów z „Grupy I”	140
2. Analiza pochodzenia narodowego absolwentów z „Grupy II”	145
3. Analiza pochodzenia narodowego absolwentów z „Grupy III”	147
III. Struktura narodowa absolwentów na tle struktury narodowej uczniów badanych szkół	150
IV. Struktura narodowa absolwentów na tle struktury narodowej Małopolski Wschodniej i Lwowa.....	162
Rozdział IV	
Pochodzenie społeczne absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939.....	167
I. Kryteria kwalifikacji pochodzenia społecznego	167
II. Analiza pochodzenia społecznego absolwentów	169
1. Analiza grupy badanych absolwentów ze względu na przynależność społeczno-zawodową ich ojców.....	169
2. Analiza pochodzenia społecznego uczniów badanych szkół z lat 1919-1939	174
3. Struktura społeczna absolwentów	176
III. Struktura społeczna absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939 na tle struktury społecznej Małopolski Wschodniej i Lwowa.....	182
IV. Struktura społeczno-narodowa absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939.....	183

Rozdział V

Pochodzenie terytorialne absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939.....	191
I. Obszary rekrutacji absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939	193
1. Lwów jako obszar rekrutacji absolwentów.....	196
2. Lwowski powiat ziemski jako obszar rekrutacji absolwentów.....	197
3. Powiaty lwowskiego okręgu szkolnego jako obszar rekrutacji absolwentów	198
4. Polska jako obszar rekrutacji absolwentów	210
5. Absolwenci urodzeni w miejscowościach leżących poza granicami Polski z lat 1923-1939.....	215
II. Pochodzenie terytorialne oraz struktura migracji absolwentów i rodzin absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939	222
III. Pochodzenie terytorialne, narodowo-wyznaniowe i społeczne absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939	228
1. Polacy	229
2. Ukraińcy	231
3. Żydzi.....	233
4. Niemcy	234
5. „Grupa A”.....	235
6. Ormianie.....	235

Rozdział VI

Wybrane socjalno-ekonomiczne aspekty kształcenia absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939	237
I. Miejsce zamieszkania, opieka i nadzór nad absolwentem.....	237
1. Absolwenci mieszkający w domach rodzinnych	241
2. Absolwenci mieszkający w stancjach prywatnych	242
3. Absolwenci mieszkający w bursach	244
4. Absolwenci mieszkający w konwiktach i samodzielni	246
II. Nadzorca absolwentów.....	246
III. Taksy i zwolnienia z płacenia taks	248
IV. Inne koszty kształcenia i system stypendialny	254

Zakończenie	257
-------------------	-----

Aneksy	275
--------------	-----

I. Tekst obwieszczenia wojennego generała-gubernatora hrabiego Jerzego Michaiła Bobrinskiego i grado-naczelnika płk. (Aleksija) Skafona z dnia 17.12.1914 r. w sprawie otwarcia zakładów naukowych w Galicji i Bukowinie z dnia 14.01.1915 r.....	275
---	-----

II. Lwowskie państwowe męskie szkoły średnie ogólnokształcące w latach 1919-1939	276
III. Tablica: Liczba absolwentów lwowskich męskich państwowych szkół średnich ogólnokształcących objętych badaniami według roku szkolnego, w którym kończyli klasę VIII lub przystępowali do egzaminu maturalnego zwykłego, uzupełniającego, eksternistycznego rangi matury ogólnokształcącej w latach 1919-1939.....	293
IV. Plan Wielkiego Lwowa po włączeniu do niego w dniu 11 kwietnia 1930 r. gmin podmiejskich	294
V. Miejscowości urodzenia i zamieszkania absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939.....	295
VI. Mapa konturowa przedstawiająca powiaty wchodzące w skład kuratorium lwowskiego według liczby absolwentów państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939 urodzonych w tych powiatach	302
VII. Mapa konturowa Polski z podziałem na województwa z zaznaczeniem liczby absolwentów państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących z lat 1919-1939 we Lwowie urodzonych w województwach oraz udziałem procentowym urodzonych w tych województwach w całej populacji 4071 absolwentów poddanych badaniom według miejsca urodzenia.....	303
VIII. Mapa konturowa Polski z zaznaczonym podziałem na kuratoria szkolne i liczbą osób urodzonych w miejscowościach znajdujących się na obszarze tych kuratoriów oraz udziałem procentowym tych populacji wśród 4071 absolwentów państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących we Lwowie z lat 1919-1939, zidentyfikowanych według miejsca urodzenia.....	304
IX. Wykaz burs i internatów męskich we Lwowie działających w XIX i pierwszej połowie XX w.	305
X. Tabela: Uczniowie państwowych męskich gimnazjów we Lwowie z lat 1909-1914 uiszczających opłaty administracyjne, zwolnieni z takich opłat oraz osoby otrzymujące stypendia w I i II semestrze każdego roku szkolnego	320
XI. Lista absolwentów państwowych męskich szkół ogólnokształcących we Lwowie z lat 1919-1939	322
Bibliografia	437
Abstract.....	485
Spis tabel.....	487

Wstęp

Praca poświęcona absolwentom państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących we Lwowie z lat 1919-1939 jest jedną z rozpraw przygotowanych na seminarium doktoranckim zawiązanym w 1992 r. przez Pana Profesora Mariusza Kulczykowskiego w Zakładzie Historii Polski Nowoczesnej Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego¹.

Moja rozprawa jest kontynuacją badań dotyczących rozwoju, na przestrzeni dziejów, różnych szczebli szkolnictwa i oświaty w Polsce. Badania te, wzmożone po sesji naukowej poświęconej dziejom oświaty w Galicji (Łańcut 1986)², zaowocowały nowymi monografiami. Do ważniejszych, powstałych w środowisku krakowskim w końcu XX w. analiz na temat wpływu szkolnictwa i oświaty na rozwój społeczeństwa należą rozprawy: Renaty Dutkovej *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet 1896-1918*; Mariusza Kulczykowskiego *Żydzi – studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie autonomicznej Galicji: 1867-1918*, tegoż *Żydzi – studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*; Urszuli Perkowskiej *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego z zaboru rosyjskiego w latach 1894-1914 i ich rola w upowszechnianiu piśmiennictwa polskiego i treści narodowych*; tejsze *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939 w stulecie immatrykulacji pierwszych studentek*; Andrzeja Krzysztofa Banacha *Młodzież chłopska na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1860/61-1917/18: rozprawa habilitacyjna*³. Podstawą źródłową wymienionych prac są analizy populacji absolwentckich szkół różnych szczebli i typów. Większość z wymienionych monografii powstała w ramach projektu wspólnych badań nad rozwojem społeczeństw środkowej i wschodniej Europy prowadzonych przez Zakład Historii Polski Nowoczesnej Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Szkoły Nauk Politycznych w Paryżu. Projektem tym kierowali prof. Mariusz Kulczykowski oraz, ze strony francuskiej, prof. Wiktor Karady.

W 1992 r., uwzględniając swe wcześniejsze zainteresowania historią II Rzeczypospolitej, podjąłem się poszerzenia swej wiedzy o jej społeczeństwie. Rozpocząłem

¹ Chcę tu podkreślić znaczenie dyskusji nad tematyką i metodologią badań, które prowadziłem z promotorem pracy panem prof. Mariuszem Kulczykowskim, panem dr. hab. Krzysztofem Ślusarkiem, panem mgr. Leszkiem Śliwą i kolegami z seminarium, z których cennych rad korzystałem.

² *Z dziejów oświaty w Galicji: materiały z sesji naukowej zorganizowanej w Łańcucie w dniach 23-25 października 1986 roku na temat: Stan i potrzeby badań nad dziejami oświaty w Galicji*, red. A. Meissner, Rzeszów 1989.

³ Bibliografia rozprawy.

badania nad awansem i utrwaleniem pozycji społecznej absolwentów szkół średnich ogólnokształcących. Rozprawa ukazuje tę grupę u progu dorosłości, w kluczowym dla ich przyszłości momencie kończenia szkoły i zdawania matury.

Z miejscowości Małopolski Wschodniej, w których działały szkoły średnie, jako obszar badań wybrałem Lwów. Wpływ na to miała zarówno specyfika etniczna, społeczna jak i kulturowa miasta. Analiza, wobec wielkości lwowskiego ośrodka edukacji, ogranicza się do badań prowadzonych w zbiorowości absolwentów lwowskich państwowych męskich szkół średnich ogólnokształcących i tych szkół realnych (zawodowych), które w szkoły ogólnokształcące przekształcono. Przyjęte kryteria zmusiły mnie do pominięcia w monografii kilku eksternistek zdających maturę w tych placówkach.

1. Ramy chronologiczne, problematyka i cele badawcze rozprawy

O wyborze ram chronologicznych rozprawy zdecydował stan zachowanych akt szkolnych oraz dążenie do objęcia analizą dużej grupy absolwentów wykształconych w jednorodnym systemie edukacji. Możliwe było przyjęcie jednego z dwóch wariantów badań. Pierwszy to opracowanie struktury populacji kończącej szkoły w warunkach autonomii galicyjskiej lat 1868-1918. Drugi – monograficzne przedstawienie zbiorowości absolwentów z lat 1919-1939.

Decyzję o skupieniu się na analizie zespołu absolwenckiego z lat 1919-1939 podjąłem podczas pobytu stypendialnego we Lwowie w lecie 1992 r.⁴ Przeprowadzona wówczas kwerenda szkolnych źródeł pozwoliła mi zgromadzić materiały potrzebne do badań tego okresu. Przy omówieniu problematyki rozwoju systemu oświatowego, sytuacji w lwowskim ośrodku kształcenia, losów tutejszych szkół, dziejów Polski, regionu i Lwowa odnoszę się też do okresu przed 1919 r.

Zasadniczym celem pracy jest opisanie zidentyfikowanej – na podstawie źródeł – populacji absolwenckiej z lat 1919-1939. Dzięki badaniom mogłem zaprezentować tę społeczność, biorąc pod uwagę: rok ukończenia nauki w klasie VIII; rok zdania matury; zakład, w którym kończono klasę VIII lub zdawano maturę; pochodzenie narodowe; pochodzenie społeczne; pochodzenie terytorialne; miejscowość urodzenia; miejscowość zamieszkania absolwenta i jego rodziców lub opiekunów; stancję; rodzaj dozoru i sprawowanej nad absolwentem opieki; koszty kształcenia; zwolnienia z opłat i stypendia; status; wiek i uzyskane wyniki.

Opierając się na wyżej wymienionych cechach indywidualnych osób badanych, zidentyfikowałem cechy wspólne całych grup społecznych. Pozwoliło mi to opisać strukturę pochodzenia narodowego, społecznego i terytorialnego całej populacji oraz absolwentów poszczególnych szkół. Wyniki przedstawiam na tle opracowanej

⁴ Ten wyjazd był możliwy dzięki pomocy i życzliwości pana prof. Mariusza Kulczykowskiego, za którą autor pragnie tu panu profesorowi podziękować. Pragnę też wyrazić wdzięczność za pomoc, jaką otrzymałem w czasie pobytu we Lwowie od prowadzącego tam swoje badania pana dr. hab. Krzysztofa Ślusarka.

na podstawie spisu powszechnego ludności z 1931 r. sytuacji narodowej i społecznej Lwowa i Małopolski Wschodniej.

W monografii przedstawiam problematykę wpływu edukacji na utrwalenie społecznego statusu i awans młodzieży. Wskazuję kierunki, w których przebiegał awans społeczny absolwentów. Prezentuję, z uwzględnieniem polityki edukacyjnej i narodowościowej II Rzeczypospolitej, zasięg procesu modernizowania się jej społeczeństwa. Badam różnice wyników osiągniętych przez przedstawicieli z różnych grup społecznych oraz identyfikuję czynniki wpływające na poziom tych wyników. Prowadzona zaś analiza typu i wielkości ośrodków pochodzenia (wiejskich i miejskich) pozwala mi wskazać środowiska społeczne uczestniczące w rozwoju i unowocześnianiu społeczeństwa na drodze edukacji. Zestawienie wyników kształcenia i typu ośrodka pochodzenia absolwenta daje mi z kolei możliwość określenia wpływu środowiska społecznego na poziom osiągnięć szkolnych.

W rozprawie omawiam potencjał oraz rolę lwowskiego ośrodka szkolnictwa średniego ogólnokształcącego na tle szkolnictwa tego typu w Małopolsce Wschodniej i w Polsce. Na podstawie badań pochodzenia terytorialnego absolwentów definiuję zasięg i siłę oddziaływania tego ośrodka oraz jego znaczenie dla rozwoju warstw oświeconych II Rzeczypospolitej.

W pracy poruszam kwestię poziomu wykształcenia kadry pedagogicznej pracującej we Lwowie, przedstawiam bazę materialną (stan budynków, zasobność w pomoce) szkolnictwa średniego i prezentuję sieć działających w mieście burs i internatów. Opisuję też warunki, w jakich kształcili się i mieszkali uczniowie, rodzaj opieki i nadzoru (dozoru), któremu podlegali. Prezentuję też częściowo koszty nauki i sprawy stypendialne.

Wnioski z badań porównane z wynikami kształcenia, statusem prawno-administracyjnym i wiekiem ukończenia nauki służą mi do określenia, jak warunki kształcenia i cechy indywidualne absolwentów wpływały na skalę czynionych przez nich postępów.

2. Metoda analizy źródeł szkolnych dotyczących absolwentów

U podstaw przyjętej w rozprawie metody analitycznej leży ankieta zawierająca 39 pól wpisowych i kodowych, w których zapisałem zebrane informacje. Przy wpisach zachowywałem literację zastosowaną w źródle oraz wszelkie możliwe informacje (np. o zmianie imienia czy nazwiska). W przypadku wpisów cyrylicą stosowałem określoną w normie transliterację⁵.

W polu 1 zawarłem informację o szkole, w której ukończono naukę lub składano egzamin maturalny. W 2 wpisywałem kod określający typ lub typy źródeł, z których czerpano dane o absolwencie. W polu 3 podawałem za pomocą zapisu cyfrowego rok, w którym abiturient ukończył klasę VIII, a w kolejnym notowałem rok, w którym absolwent zdawał maturę.

⁵ Polska norma: transliteracja alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński: PN-83 N-01201 wydana przez Polski Komitet Normalizacji Miar i Jakości, Warszawa 1984.

Pole 5 zawiera nazwisko, 6 – imię lub imiona badanego (uzupełniane do czterech imion włącznie), 7 zaś – imię lub imiona jego ojca (uzupełniane do czterech imion włącznie). Pole 8 to cyfrowy zapis roku (bez daty dziennej i miesiąca) urodzenia absolwenta.

W polu 9 notowałem miejscowość urodzenia osoby badanej, w polu 9a – administracyjną przynależność tej miejscowości (położenie w danym powiecie, województwie), a w polu 9b – typ miejscowości (wieś lub typ miasta). W polu 10 ujmowałem położenie miejscowości urodzenia badanych zgodnie z ich przynależnością państwową. W polu 11 wpisywałem miejscowość zamieszkania rodziców absolwenta, w polu 11a – jej przynależność administracyjną (położenie w danym powiecie, województwie), a w polu 11b – typ tej miejscowości. W polu 12 określałem położenie zamieszkiwanej przez rodziców miejscowości według ich przynależności państwowej.

Typ stancji, w której mieszkał absolwent, podawałem w polu 13. W kolejnym, 14, określałem rodzaj opieki sprawowanej nad nim. Pole 15 zawiera wiadomości o rodzaju sprawowanego nad absolwentem dozoru. Dane o pochodzeniu narodowym absolwenta, jego religii lub wyznaniu i zadeklarowanym przez niego języku ojczystym umieściłem odpowiednio w polach 16, 17 i 18.

Następne pozycje to informacje o statusie społecznym rodziców absolwenta określone wedle zawodu ojca (19), pochodzenia społecznego opiekuna (20), jak i pochodzenia społecznego nadzorca (21).

W polu 22 wpisywałem rodzaj wnoszonych przez absolwenta opłat, a w polu 23 – informacje o tym, czy otrzymywał stypendium.

W polu 24 określałem podstawę przyjęcia badanych do klasy VIII, w polu 25 – status absolwenta w klasie VIII, w polu 26 – lokatę uzyskaną przez abiturienta po ukończeniu klasy VIII, a w polu 27 – przyczynę przerwania nauki przed klasyfikacją w klasie VIII.

Wiadomości o statusie maturzysty zawiera pole 28, o terminie przystąpienia do egzaminu – 29, w polu 30 podawałem, który raz przystępował on do egzaminu, w 31 określałem, gdzie maturzysta uprzednio próbował zdać egzamin maturalny, a w polu 32 notowałem wynik matury.

Treść pola 33 to obliczony poprzez odjęcie daty urodzenia od daty ukończenia klasy VIII lub zdania egzaminu maturalnego, podany liczbą całkowitą, wiek absolwenta. W polu 34 umieszczałem liczbę lat pobierania nauki w szkole średniej ogólnokształcącej (jeśli jest znana na podstawie źródeł). W polu 35 w formie notatek zapisywałem niedające się zakodować informacje wyróżniające absolwenta. Są to np. wiadomości na temat jego losów, m.in. fakt przerwania nauki z powodu choroby, śmierci, służby wojskowej, opuszczenia szkoły przed klasyfikacją, przyczyn odstąpienia od egzaminu maturalnego.

W związku z niesystematycznym i niejednorodnym prowadzeniem szkolnej dokumentacji przy badaniu narodowości konieczne było utworzenie pola 36, określającego narodowy charakter wpisu imienia i nazwiska absolwenta, oraz pola 37, iden-

tyfikującego narodowość części osób dzięki porównaniu języka ojczystego, religii lub wyznania oraz brzmienia imienia lub nazwiska.

W badanej grupie zidentyfikowałem osoby kończące klasę VIII w danym roku szkolnym, a maturę zdające w kolejnych latach (np. uczeń klasę VIII skończył w 1933 r., a maturę zdał dopiero w 1934 r.). Aby przypisać tych absolwentów do danego rocznika, stworzyłem pole 38 podające rocznik maturalny, z którym absolwent zdał maturę.

Ankieta jest podstawą napisanej w programie komputerowym dBase IV bazy wpisowo-porównawczo-obliczeniowej, służącej do opracowania kwerendy źródłowej. Baza ta natomiast, uzupełniona według systemu kodów, stanowi fundament analiz prowadzonych w rozprawie.

Pola: 5, 6, 7, 8 zawierają dane identyfikujące absolwentów. Pole 2 pozwala określić podstawę źródłową, pola wpisowe: 1, 3, 4 oraz pole wynikowe 38 – ustalić liczebność kolejnych roczników.

Analiza narodowa prowadzona jest w polach: 16, 17, 18, 36, 37. Punktem wyjścia badań społecznych nad absolwentami i ich opiekunami są pola: 19, 20, 21. Pochodzenie geograficzne i typ miejscowości pochodzenia identyfikowane są w polach: 9, 9a, 9b, 10, 11, 11a, 11b, 12.

Punktem wyjścia do badań nad rodzajem opieki, nadzoru i typu stancji są pola: 13, 14, 15. Koszty edukacji opracowałem, opierając się na polach 22 i 23. Wiek zakończenia nauki obliczyłem w polu 33 określonym po porównaniu pola 8, gdzie wpisano rok urodzenia, i pola 38, podającego rzeczywisty czas ukończenia nauki lub zdania matury.

Analizę statusu prawno-administracyjnego absolwentów prowadzę na podstawie pól 25 i 28, a przy braku informacji – na podstawie pola 24, zawierającego podstawę przyjęcia ucznia do klasy VIII.

Wyniki nauki po klasie VIII ustaliłem za pomocą wpisów w polach 26 i 27, a wyniki matury, korzystając z pól 29, 30 i 32.

Pole 31 wraz z danymi z pola 27 służy do wskazania kierunków migracji szkolnej osób doznających niepowodzeń edukacyjnych lub tych, które z innych przyczyn nie ukończyły nauki.

3. Przegląd źródeł wykorzystanych w rozprawie⁶

W rozprawie wykorzystałem kilka typów źródeł. Głównym zespołem są niepublikowane materiały szkolne przechowywane w lwowskim archiwum państwowym. Akta te, zebrane w 12 tzw. Fondach, zawierają 772 tzw. sprawy, czyli zestawienia archiwaliów (katalogi szkół, protokoły maturalne, zbiory świadectw, dokumenty szkoły itp.) uporządkowane wedle założonego tematu⁷.

⁶ Wszystkie prezentowane źródła zobacz w bibliografii rozprawy.

⁷ Wykorzystane „Sprawy” z zaznaczeniem, z których „Fondów” pochodzą, są wyszczególnione w bibliografii.

228 „spraw” to katalogi klasowe (końcowe i okresowe), protokoły maturalne oraz inne materiały szkolne identyfikujące uczniów i absolwentów.

Niestety w żadnej ze szkół dokumenty nie zachowały się w całości. Co więcej, nie zachowały się katalogi ani protokoły maturalne gimnazjów i liceów IV i VII. Nie można więc, opierając się na niepublikowanych źródłach, odtworzyć danych osobowych absolwentów i dziejów tych zakładów.

W przypadku gimnazjów i liceów II, VIII, IX, XI, XII oraz filii gimnazjum i liceum akademickiego zachowało się po kilka katalogów i protokołów. Na ich podstawie udało mi się ustalić skład jednego lub kilku roczników absolwenckich tych szkół. I tak z 200 „spraw” gimnazjum i liceum II użyteczne dla moich badań były tylko 3. Z pięciu istniejących „spraw” gimnazjum i liceum VIII dla analizy wartość posiadała jedna. W przypadku gimnazjum i liceum IX źródłem dla kwerendy były dwie z trzech istniejących „spraw”. Z pięciu „spraw” gimnazjum i liceum XI pożyteczne dla badań okazały się dwie. Natomiast w przypadku gimnazjum i liceum XII oraz filii gimnazjum i liceum akademickiego wykorzystałem całą zachowaną dokumentację.

Więcej zachowanych katalogów i protokołów maturalnych posłużyło mi do odтворzenia roczników absolwenckich gimnazjów i liceów I, III, V, VI, X oraz gimnazjum i liceum akademickiego. I tak ze 140 zachowanych „spraw” gimnazjum i liceum I dla mojej analizy przydatnych było 29. Z 99 istniejących „spraw” gimnazjum i liceum III pomocnych w kwerendzie było 38. Z pozostałych po gimnazjum i liceum V 128 „spraw” użyteczne dla moich badań były 54. Z 55 „spraw” gimnazjum i liceum VI wartościowe dla mojej rozprawy były 43. Z 53 „spraw” gimnazjum i liceum X przydatnych było 12. Po gimnazjum i liceum akademickim zostało 80 „spraw”, z których wykorzystałem 40.

Dodatkowym utrudnieniem dla badań okazał się ujawniony brak staranności, z jakim w latach 1919-1939 prowadzono zapisy w katalogach (okresowych i końcowych) oraz protokołach maturalnych. W wyniku pomijania w tych źródłach wielu informacji trudno obecnie określić: miejscowość urodzenia lub zamieszkania absolwenta i jego rodziców, imię ojca, informacje o zawodzie i narodowości ojca, wyznanie, język ojczysty samego absolwenta. Czasem poprzestawano na podaniu w katalogach lub protokołach maturalnych jedynie nazwiska i imienia absolwenta oraz uzyskanych przez niego not. W skrajnych wypadkach zapisano tylko samo nazwisko i kilka ocen. Konieczne więc było sięgnięcie do niepublikowanych dokumentów szkolnych.

Bezcenną skarbnicą informacji o absolwentach okazały się zbiory niewydanych świadectw lub ich kopii. Kilkakrotnie uzupełnienia danych zaczerpnąłem z katalogów klasowych z lat wcześniejszych, gdy absolwenci byli uczniami klas młodszych. Dokumentami pomocnymi przy identyfikacji poszczególnych osób były także różne spisy uczniów, np. zestawienia uczniów szczepionych w danym roku.

Do materiałów niepublikowanych należy również zaliczyć, zawierający informacje o absolwentach gimnazjum i liceum I, maszynopis Andrzeja Bradeckiego.

Wielu absolwentów zidentyfikowałem, opierając się na szczątkowych danych z jednego niepublikowanego źródła⁸. Konieczne więc dla potwierdzenia wcześniejszych lub uzyskania nowych informacji było sięgnięcie do źródeł publikowanych. Spośród nich szczególnie cenne okazały się sprawozdania roczne szkół z lat 1919-1939. Większość zawiera zestawienia osób kończących szkoły w danym roku. W odróżnieniu od prawidłowo prowadzonych katalogów lub protokołów maturalnych sprawozdania zawierają najczęściej dane ograniczone do nazwiska, imienia i wyznania absolwenta. Czasami też podawano w nich narodowość, język, miejscowości urodzenia i zamieszkania, status prawny oraz wynik matury.

Liczną zbiorowość absolwentką gimnazjum i liceum XI zidentyfikowałem, opierając się na informacjach opublikowanych w maszynopisie powielonym, wydanym pod red. Jerzego Kowalczuka.

W roku 2002, gdy ukończyłem już obliczenia, w Krakowie wydano pracę *Wspomnienia harcerzy uczestników obrony Lwowa we wrześniu 1939 r.* Korzystając z tej publikacji, potwierdziłem dane jednej osoby, ustaliłem dane innej oraz zidentyfikowałem kilku potencjalnych absolwentów. Grupy tej nie objąłem analizą w niniejszej rozprawie, jednak uzyskane wiadomości podałem w aneksie XI.

Sprawozdania szkolne stały się też dla mojej pracy źródłem wiedzy o samych szkołach, ich gronach pedagogicznych, bazie szkolnej, warunkach nauczania, kierunkach pracy wychowawczej, działających przy nich instytucjach wychowawczych i opiekuńczych. Czerpałem z nich informacje zawarte w statystykach dotyczących uczniów do roku 1918 i z lat 1919-1939. Dokumenty te stanowią, z racji przedrukowania w nich okólników i rozporządzeń władz, materiał uzupełniający wiedzę o ramach administracyjnych pracy oświatowej.

Głównym źródłem informacji o ustawach, rozporządzeniach, okólnikach i szkolnych statystykach są dzienniki urzędowe wydawane przez Radę Szkolną Krajową we Lwowie (do 1921 r.) i Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego (po 1921 r.), dzienniki urzędowe Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*.

W rozprawie wykorzystałem też wydawane w latach 20. i 30. XX w. programy szkolne, wytyczne programowe dla gimnazjum państwowego, teksty ustaw lub projektów ustaw i rozporządzeń dotyczących szkolnictwa z tego okresu, sprawozdania

⁸ Dużą trudność przy kwerendzie i pracach nad źródłami stanowiła rozległość materiałów, stan ich opracowania i rozproszenie materiałów szkolnych zebranych we lwowskich archiwach. Głównie dotyczy to przechowanych w Archiwum Historycznym miasta Lwowa „Fondów”: 178, zawierającego akta działającej we Lwowie w latach 1867-1921 Rady Szkolnej Krajowej, który to „Fond” zawiera 13 814 spraw zebranych w pięciu „Opisach”, i „Fondu” 179, gromadzącego akta działającego w latach 1921-1939 we Lwowie kuratorium szkolnego, które zawiera 18 798 spraw zebranych w sześciu opisach. Fond No. 178: Kroevoj skolnoj soviet goroda L'vova – Landesschulrat in Lemberg – Rada Szkolna Krajowa; Fond No. 179: Kuratorium l'vivskogo skolnogo kruga, [w:] Archivum Istorice mista L'vova; G. Siu d u t, *Materiały do dziejów szkolnictwa w archiwach lwowskich*, „Historia. Pismo młodych historyków” R. 2, 1994, s. 79-85.

o stanie szkolnictwa c.k. Rady Szkolnej Krajowej czy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego oraz uchwały i deklaracje programowe instytucji zajmujących się oświatą i edukacją.

Wśród wykorzystanych przeze mnie zbiorów źródeł szkolnych na szczególną uwagę zasługują: praca o organizacji oświaty w Polsce w latach 1917-1977 autorstwa Mieczysława Pęcherskiego i Macieja Świątka, wydany we Lwowie w 1934 r. zbiór ustaw i okólników pt. *Ustrój i organizacja szkolnictwa w Polsce*, praca Stanisława Marszałka *Ustawy o szkołach dla mniejszości narodowych o języku państwowym tudzież zbiór okólników i rozporządzeń do ustawy emerytalnej i uposażeniowej*, *Almanach szkolnictwa żydowskiego w Polsce* oraz praca *Szkolnictwo w Polsce 1918-1945*, pod red. Stefana Możdżenia.

Przy omówieniu problematyki wychowania, nauczania, dziejów szkół, etosu ich pracy, warunków życia, atmosfery Lwowa oraz historycznego tła posiłkuję się pamiętnikami uczniów, nauczycieli i urzędników.

Z kilku zbiorów źródeł dotyczących dziejów Lwowa chciałbym tu przywołać dwie niezwykle cenne dla moich badań prace: *Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918-1920* i *Obrona Lwowa 1 do 22 listopada 1818: relacje uczestników*.

Odrębną grupą są wydawnictwa statystyczne, z których wymię tu zeszyty pierwszego i drugiego powszechnego spisu ludności z lat 20. i 30. XX w., pracę *L'viv v ci-frach* z 1928 r., wydawane w pierwszej połowie lat 20. XX w. „Wiadomości Statystyczne o Mieście Lwowie” opracowane przez Miejskie Biuro Statystyczne we Lwowie, rozprawę Edwarda Tomaszewskiego *Pochodzenie ludności m. Lwowa*. Z innych prac statystycznych ważne są monografie: Alfonsa Krysińskiego *Rozwój stosunków etnicznych na Ziemi Czerwieńskiej w Polsce Odrodzonej*, *Liczba i rozmieszczenie ludności polskiej na kresach wschodnich*, *Liczba i rozmieszczenie Ukraińców w Polsce*, *Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w świetle spisu 1931 r.*, Zygmunta Stolińskiego *Liczba i rozmieszczenie Niemców w Polsce*, Szyi Bronszejna *Ludność żydowska w Polsce w okresie międzywojennym: studium statystyczne*, Bohdana Watusińskiego *Ludność żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX: studium statystyczne*, Aleksandra Alanda *Układ stosunków wyznaniowo-zawodowych wśród ludności trzech województw południowo-wschodnich* i *Ludność polska a mniejszości w Polsce*, Samuela Fogelsona *Struktura demograficzna ludności żydowskiej w Polsce*, Jerzego Gliksmana *Struktura społeczna ludności żydowskiej*, Ludwika Krzywickiego *Rozbiór krytyczny wyników spisu*, Seweryna Lehnerta *Szkolnictwo w Małopolsce* oraz publikowane w „Oświacie i Wychowaniu” materiały Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Pochodzenie geograficzne absolwentów identyfikowałem za pomocą tomu 13 *Skorowidza miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*. Natomiast dla poznania topografii przedwojennego Lwowa wartościowym dziełem jest przewodnik Andrzeja Medyńskiego *Lwów: ilustrowany przewodnik dla zwiedzających miasto*.

4. Literatura przedmiotu⁹

Omówienie ważniejszej literatury przedmiotu, która budowała moją wiedzę o problematyce poruszonej w rozprawie, chcę zacząć od przedstawienia kilku publikacji dotyczących Lwowa. W tej grupie na uwagę zasługują dwa zestawienia bibliograficzne: autorstwa Heleny Madurowicz-Urbańskiej *Stan badań nad historią Lwowa w latach 1772-1918* i praca M. K. Iwasjuka *700 rokov mista L'vova: bibliograficnij pokazcik literaturi*. Z monografii wydanych do 1939 r., omawiających problemy miasta, bezcenne są: Stanisława Hoszowskiego *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772-1914*, *Lwów 1934-1939: drogi rozwojowe gospodarki miejskiej*, *Lwów dawny i dzisiejszy: kultura, sztuka, dzieje, nauka*, pod red. Bohdana Janusza, praca zbiorowa Mieczysława Maleczyńskiego, Feliksa Podhoreckiego, Mieczysława Tyrowicza *Lwów i ziemia czerwieńska*, dzieło Fryderyka Papée *Historia miasta Lwowa w zarysie*, przewodnik Jakuba Schalli *Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa i historii Żydów lwowskich w zarysie* oraz wspomnieniowe dzieła Stanisława Wasylewskiego *Lwów i Bardzo przyjemne miasto*. Z rozpraw wydanych później przywołam opracowania: Czesława Madejczyka i Ryszarda Torzeckiego *Świat kultury i nauki Lwowa 1936-1941*, Mariana Mroczo *Lwów zarys dziejów i zabytki*, Leszka Podhorodeckiego *Dzieje Lwowa* i Józefa Rudnickiego *Lwów – karta z dziejów Polski*.

Do roku 1939 ukazało się sporo analiz dotyczących Lwowa lat 1914-1921, z których chciałbym wymienić naukowo-wspomnieniowe publikacje Józefa Chołodeckiego-Białyni *Lwów w czasie okupacji rosyjskiej 3 września 1914–22 czerwca 1915: z własnych przeżyć i spostrzeżeń*, *Lwów w listopadzie 1918 r.*, Antoniego Chołoniewskiego *My Żydzi i Kongres wobec zaburzeń*, Jana Gellei *Ruski miesiąc 1-22 listopad 1918: ilustrowany opis walk listopadowych we Lwowie*, Abrahama Inslera *Dokumenty fałszu: prawda o tragedii żydostwa lwowskiego w listopadzie 1918*, Bohdana Janusza *293 dni rządów rosyjskich we Lwowie 3 IX 1914 – 22 VI 1915*, Franciszka Salezego Krysiaka *Z dni grozy we Lwowie (od 1-22 listopada 1918 r.)*, Jerzego Pogonowskiego *Bój o Lwów*, Stanisława Rossowskiego *Lwów w czasie inwazji*, Stanisława Łapińskiego-Nilskiego i Aleksandra Korna *Listopad we Lwowie 1918*, Czesława Mączyńskiego *Boje lwowskie*. Po roku 1945 dołączyły do wymienionych m.in. rozprawy: Michajły Guculjaka *Persij Listopad 1918 r. na zachodnich ziemiach Ukrainy ze spogadami i zitelisami cleniv komitetu Vikonavciv Listopadovogo Cinu*, Macieja Kozłowskiego *Między Sanem a Zbruczem*, Henryki Kramarz *Samorząd Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta*.

Ze zróżnicowanej literatury poruszającej problematykę szkolną i oświatową Galicji pragnę przytoczyć w tym miejscu dzieła: Jana Hulewicza *Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899-1914*, Ludwika Skoczylasa *Szkolnictwo polskie średnie w dobie wojennej we Lwowie oraz Szkolnictwo polskie średnie na wychodźstwie i w kraju w 1915 r.* Inne ważne prace, jak: *Kobieta i edukacja na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, *Ustrój szkoły średniej w Galicji i próby jego modernizacji w latach 1848-1884* oraz *Reformy*

⁹ Literaturę przytoczoną we wstępie zobacz w bibliografii rozprawy.

szkoły średniej w Galicji w latach 1884-1914 Stanisława Możdżenia, Janiny Ulatowskiej-Urbanek *Galicja pierwszych lat XX w. jako teren działalności oświatowej*, Ryszarda Wroczyńskiego *Dzieje oświaty polskiej 1795-1945* i publikacja *Z dziejów oświaty w Galicji* pod red. Andrzeja Meissnera, zostały wydane już po II wojnie światowej.

Najważniejszymi z punktu widzenia mojej rozprawy opracowaniami przedstawiającymi ustrój szkolny II Rzeczypospolitej są: Michała Janelli *Ustrój administracji i wychowania publicznego*, Bolesława Kielskiego *Nowa szkoła średnia*, Izy Moszczyńskiej-Rzepeckiej *W sprawie reformy szkolnictwa*, Andrzeja Nowaka *Wydatki na oświatę w Polsce*, Michała Pollaka *Organizacja władz szkolnych II instancji w ciągu dziesięciolecia istnienia Polski odrodzonej*, Henryka Rowida *Ustrój szkolnictwa w Polsce* oraz *Reforma szkolna w Polsce*, Bogdana Suchodolskiego *Polityka kulturalno-oświatowa w Polsce współczesnej*, Adama Zieleńczyka *Z dziejów tworzenia programu szkoły średniej*. Z rozpraw wydanych po 1945 r. bezcennymi okazały się monografie: Feliksa Władysława Araszkiewicza *Szkoła średnia ogólnokształcąca w Polsce w latach 1918-1932* oraz Tadeusza Jana Łopuszańskiego *koncepcja szkoły średniej ogólnokształcącej*, Wandy Grabowskiej *Jędrzejewiczowska ustawa szkolna z 1932 roku*, Łukasza Kurdybachy *Polityka oświatowa drugiej Rzeczypospolitej*, Bronisława Ługowskiego *Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej* oraz *Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1819-1939*, praca zbiorowa *Oświata, szkolnictwo i wychowanie w latach II Rzeczypospolitej*, rozprawy Zygmunta Ruty *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące w Krakowie i województwie krakowskim w latach 1932-1939* i Stefanii Walasek *Szkolnictwo średnie ogólnokształcące na ziemiach polskich w latach 1914-1923*.

Moją wiedzę o pedagogice i systemach wychowania budowały m.in. wydane do 1939 r. opracowania: Stanisława Adamskiego *Szkoła wyznaniowa czy mieszana*, Ludwika Dobrzyńskiej-Rybieckiej *Wychowanie państwowe*, Stanisława Grabskiego *Szkoła a obywatel państwa i jego rola społeczna*, Janusza Jędrzejewicza *Wychowanie państwowe*, Zygmunta Mysłakowskiego *Wychowanie państwowe a narodowe*, Stanisława Łempickiego *Polskie tradycje wychowawcze i Polski ideał wychowawczy*, Ireny Pannenkowej *Nowe myśli o wychowaniu: reforma szkolna*, Lucjana Zarzeckiego *Wychowanie narodowe*. Z wydanych po 1945 r. prac omawiających wychowanie młodzieży w latach 1918-1939 chcę wymienić: Feliksa Władysława Araszkiewicza *Ideał wychowawczy Drugiej Rzeczypospolitej* oraz *Z dziejów walki o laicyzację szkół i wychowania w Polsce w latach 1914-1939*, Karoliny Bartnickiej *Wychowanie państwowe*, Danuty Dryndy *Pedagogika Drugiej Rzeczypospolitej: warunki, orientacje, kontrowersje*, Mieczysława Iwanickiego *O ideowo-wychowawczym oddziaływaniu sanacji na młodzież szkolną i akademicką*, Zbigniewa Marciniaka *Zarys historii wychowania*, Marii Lipowskiej *Koncepcja wychowania w polskich programach szkolnych okresu międzywojennego* oraz *Koncepcja wychowania ogólnego w Polsce w latach 1914-1939*, Urszuli Ostrowskiej *Historia wychowania w zarysie*, Eugeniusza Paruzela *Ideał wychowawczy Narodowej Demokracji i próby jego realizacji na przełomie XIX i XX w.*

Wśród wielu cennych wykorzystanych przeze mnie opracowań, które dotyczą problematyki społecznej, sprawy dostępu do szkół i społecznej funkcji oświaty, pragnę zwrócić tu uwagę przede wszystkim na analizy: Rajmunda Buławskiego *Warstwy społeczne*, Józefa Chałasińskiego *Drogi awansu społecznego robotnika: studium oparte na autobiografiach robotników* oraz *Młode pokolenie chłopów: procesy i zagadnienia kształtowania się warstwy chłopskiej w Polsce* i jego wydaną po 1945 r. rozprawę *Społeczna genealogia inteligencji w Polsce* czy monografię Stanisława Rychlińskiego *Selekcje społeczne w szkolnictwie*. Kolejne pozycje z tego zakresu wydane po 1945 r. to przede wszystkim: *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX-XX w.* pod red. Henryka Zielińskiego, *Dzieje burżuazji w Polsce: studia i materiały*, *Inteligencja Polska XIX i XX w.* i monografie: Mariana Marka Drozdowskiego *Struktura społeczna II Rzeczypospolitej*, Wandy Grabowskiej *Powszechność nauczania w Polsce w latach 1932-1939*, Elżbiety Kaczyńskiej *O drobnomieszczaństwie ziem polskich w XIX i na początku XX w.*, Ryszarda Kołodziejczyka *Burżuazja polska w XIX i XX wieku: szkice historyczne*, Zbigniewa Landaua *Oligarchia finansowa Drugiej Rzeczypospolitej*, Stanisława Mauersberga *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej: społeczne uwarunkowania dostępu od oświaty*, *Wpływ oświaty na integrację społeczeństwa II Rzeczypospolitej 1918-1939* oraz *Szkoła średnia ogólnokształcąca jako droga awansu kulturalnego dzieci chłopskich w Polsce 1918-1939*, Jerzego Tomaszewskiego *Liczba i rozmieszczenie robotników w Polsce w latach 1925-1938* oraz rozprawy Janusza Żarnowskiego *Społeczeństwo i klasy*, *Społeczeństwo Polski międzywojennej* i *Społeczeństwo drugiej Rzeczypospolitej*.

Na koniec należy wspomnieć prace traktujące o problemach szkolnictwa mniejszości narodowych oraz dotyczące spraw narodowościowych w latach 1918-1939. Zaliczają się do nich publikacje: Henryka Altmana *Szkolnictwo mniejszości narodowych*, Mariana Felińskiego *Ukraińcy w Polsce odrodzonej*, Stanisława Grabskiego *Z zagadnień polityki narodowo-państwowej*, Jana Korneckiego *Szkolnictwo dla mniejszości narodowych w Polsce*, Konstantego Srokowskiego *Sprawa narodowościowa na kresach wschodnich*, Zbigniewa Stolińskiego *Szkolnictwo niemieckie w Polsce*, Zygmunta Urbańskiego *Mniejszości narodowe w Polsce*, Leona Wasilewskiego *Jak powstały obecne stosunki narodowe w Polsce*. Z rozpraw wydanych po 1945 r. chcę tu przywołać monografię: Andrzeja Chojnowskiego *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939*, Mieczysława Iwanickiego *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918-1939*, Stanisława Mauersberga *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918-1939*, Mirosławy Papieżyńskiej-Turek *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej*, Ryszarda Torzeckiego *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*, Zofii Tracewicz *Język polski w szkolnictwie niemieckim w Polsce w latach 1918-1939*, Beaty Waniek *Sytuacja prawna szkolnictwa niemieckiego w Polsce w latach 1818-1939*.

5. Struktura rozprawy

W rozdziale pierwszym rozprawy zarysowałem losy szkół, uczniów i nauczycieli na tle dziejów Lwowa i Małopolski Wschodniej lat 1919-1939. Omówiłem stan szkolnictwa lwowskiego u progu I wojny światowej i jego losy w latach 1914-1939. Ukazałem toczony w pierwszej połowie XX w. dyskusję o reformie oświaty. Następnie przedstawiłem transformację ustawodawstwa i ustroju szkolnego w latach 1919-1939. Pokazałem proces dostosowania programów szkolnych i systemu wychowania do nowych warunków, w jakich programy te oraz ideologia wychowania były realizowane. Ukazałem rolę lwowskiego ośrodka na tle szkolnictwa regionu, kraju w latach 1919-1939 i nawiązując do sytuacji z 1914 r., przedstawiłem ich bazę materialną i edukacyjną. Poruszyłem też problem zasad zatrudniania nauczycieli i określiłem poziom kształcenia kadry pedagogicznej.

Problematykę pierwszego rozdziału opartą na źródłach i literaturze ująłem w punktach omawiających dwa okresy. Pierwszy, lata 1914-1921, kiedy szkoły pracowały w zgiełku wojen i transformacji modelu oświaty, w ramach którego działały do 1918 r. Drugi, lata 1921-1939, gdy zakłady funkcjonowały w warunkach prawno-administracyjnych, politycznych, społecznych i gospodarczych II Rzeczypospolitej. Rozdział dopełniają aneksy: I – zawierający rosyjski ukaz o zasadach pracy szkół w Galicji i II – przedstawiający historię szkół.

Rozdział drugi rozpoczynają wyliczenia prowadzone na podstawie danych na temat frekwencji szkół, możliwej liczebności populacji absolwenckiej z lat 1919-1939. W dalszej części ukazałem strukturę zespołu absolwentów, zdefiniowaną wedle ich statusu prawnego (z podziałem na absolwentów zwyczajnych, eksternistów, prywatystów), wieku, wyniku ukończenia nauki z uwzględnieniem ich pochodzenia narodowo-wyznaniowego, społecznego, geograficznego, a także typu stancji zamieszkania, opieki i nadzoru. Całość uzupełnia aneks III – przedstawiający (wedle szkoły i rocznika) liczebność zbiorowości.

Kolejny, trzeci, rozdział to rekonstrukcja struktury narodowej zbiorowości absolwenckiej, ukazana następnie na tle sytuacji narodowo-wyznaniowej Lwowa i Małopolski Wschodniej. Rozdział zawiera też omówienie sytuacji szkolnictwa mniejszości oraz przedstawia politykę edukacyjną władz wobec mniejszości narodowych.

Problemom struktury społecznej poświęciłem rozdział czwarty. Najpierw przedstawiam w nim kryteria kwalifikacji osób do klas i warstw społecznych. Następnie, na tle sytuacji społecznej Małopolski Wschodniej i Lwowa, ukazuję strukturę społeczną absolwentów. Wyniki badań weryfikuję, analizując przekrój społeczny uczniów poszczególnych szkół, określony na podstawie ich sprawozdań i literatury tematu.

Rozdział piąty służy pokazaniu struktury pochodzenia geograficznego absolwentów na podstawie przynależności terytorialnej, miejscowości ich urodzenia i miejscowości zamieszkania rodziców. Wedle podziału na wieś, miasto i wielkości miast określę typ miejscowości, z których pochodzą badani. W odrębnym punkcie tego rozdziału prezentuję kierunki migracji szkolnej do lwowskiego ośrodka szkolnictwa średniego ogólnokształcącego. Wyniki odnoszę do opisanej wcześniej struktury

ry narodowej i społecznej. Dopełnienie stanowi sześć aneksów prezentujących: Plan Wielkiego Lwowa powstałego po włączeniu do niego w 1930 r. gmin podmiejskich (aneks IV); wykaz miejscowości, w których urodzili się absolwenci lub mieszkali ich rodzice (aneks V); trzy mapy konturowe, graficznie uzupełniające analizę pochodzenia terytorialnego (aneksy VI, VII, VIII).

Wybrane aspekty socjalno-ekonomiczne kształcenia omawiam w rozdziale szóstym. Ukazuję w nim strukturę stancji zamieszkania absolwentów i strukturę sprawowanej nad nimi opieki. Poruszam również problemy nadzorców, systemu opłat i zwolnień z opłat – taks administracyjnych, pomocy materialnej, stypendiów, częściowo podaję też koszty kształcenia. Rozdział uzupełniłem aneksami. Aneks IX prezentuje wykaz burs i internatów męskich działających we Lwowie, a aneks X przedstawia procentowy udział osób płacących i zwolnionych z opłat oraz stypendystów w I i II semestrze każdego roku w latach 1910-1914.

Monografię uzupełnia aneks XI zawierający listę absolwentów państwowych męskich szkół ogólnokształcących we Lwowie z lat 1919-1939, a zamykają ją wnioski zawarte w zakończeniu oraz bibliografia.

Abstract

The monograph is based on unpublished yearbooks, final exam protocols, collections of certificates stored in Lviv, published school reports, school statutes, regulations, circulars, statistics, programs and program guidelines, and reflections and memoirs of students and teachers.

The work consists of an introduction, six chapters, the conclusion, bibliography and eleven appendices. Its aim is the reconstruction and description of the community of graduates against the background of the national and social situation of Lviv and Eastern Lesser Poland. The work presents the problem of social advancement of youth through education. Transformation of the school system, history of schools, the life of students and the role of the Lviv centre against the background of the history of Lviv and Poland in the years 1914-1939 are also presented, as well as the infrastructure, teachers and the potential of non-vocational secondary education in Lviv. The work also emphasizes the significance of Lviv as the centre of education of the intelligentsia of the Second Polish Republic. The structure of national, social and geographical origin of the graduates according to their legal status, age, final grades, and type of residence, care and supervision are also specified. The monograph discusses educational policy of the authorities towards national minorities versus the national situation of Lviv and the region, compared with the national structure of the graduate group. Against the background of the social situation of the region and Lviv, the social status of graduates, the structure of their geographical origin, school conditions, graduates' places of residence, the network of dormitories and the structure of supervision over graduates were shown. The problem of supervision, supervisors, the system of fees and fee exemptions, material support, scholarships and education costs is also discussed in the monograph.

W kolejnym tomie serii *Bibliotheca Iagiellonica. Fontes et Studia* przedstawiamy opracowanie dotyczące szkolnictwa średniego ogólnokształcącego we Lwowie w latach 1919-1939. Na podstawie bogatego zasobu archiwalnego prezentuje ono warunki kształcenia, bazę materialną, kadre pedagogiczną i potencjał związane z tą częścią lwowskiej oświaty. Autor rekonstruuje i charakteryzuje społeczność absolwentów na tle sytuacji narodowo-społecznej Lwowa i Małopolski Wschodniej. Przybliża także problem awansu społecznego młodzieży dzięki edukacji, opisując transformację ustroju szkolnego oraz losy szkół i uczniów. Szczegółowemu omówieniu poddano pochodzenie geograficzne absolwentów, strukturę ich miejsc zamieszkania podczas nauki i problematykę nadzoru szkolnego. Przedstawiono również koszty kształcenia, w tym system opłat administracyjnych, a także system stypendialny i tematykę pomocy materialnej udzielanej absolwentom.

Przedkładane studium kolejny raz potwierdza istotną rolę, jaką odgrywał Lwów jako ośrodek edukacji w rozwoju społeczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej.

Celem serii „Bibliotheca Iagiellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, podstawą których są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

www.akademicka.pl

